نبي ڪريم بيمثال عادل ۽ قاضي

*زرينه قاضي
نظير احمد چاچڙ

لقد كان لكم رسول الله اسوة حسنة لمن كان يرجوالله واليوم الاخر.

نبي ڪريمؐ جن جي زندگي انهن جو اٿڻ ويهڻ ڪلڻ پنڻ هڪ بيمثال نمونو هئي انهن زندگيءَ جي هر هر پهلوءَ ڪي اٿين نپايو جنهن جو مثال ڪوني به نئو ٿي سگهي بيشڪ هو انسان ڪامل ۽ بيمثال هنا الله تعالى قرآن پاڪ ۾ فرمايو:

لقد كان لكم في رسول الله اسوة حسنة لمن كان يرجوالله واليوم الاخر

"بيشڪ رسول ڪريمؐ جي ذات توهان جي لاءِ بهترين مثال آهي انهن جي لاءِ جيڪي الله تي ۽ آخرت جي ڏينهن تي يقين رکن ٿا."

نبي ڪريمؐ جن جي ذات اقدس ظاهري ۽ باطني خوبين جي اعتبار کان هڪ مڪمل ذات آهي اها ڪامل ذات سڀني انسان جي سڀني عملي ۽ ارتقائي مرحلن جي لاءِ رهنمائي جو ڪم ڪري ٿي. (1)

هر ڪجا بيني جهان رنگ وبو   آنكه از خاكش بروید آرزو
یازنود مصطفى اورا بها است   یاهنوز اندر تلاش مصطفى است

اهو ئي سبب آهي جو پاڻ سڳورنؐ جي ذات اقدس سڀني انسانن جي لاءِ راهنمائي جو مرتبو رکي ٿي. پاڻ سڳورن جي ذات ملڪ جي حڪمران، جرنيل، جج، امام مطلب هر حيثيت هڪ نمونو آهي ۽ مڪمل اخلاق جو مجموعو آهي.

نبي ڪريمؐ بطور عادل ۽ منصف به انسانيت جي لاءِ هڪ بهترين نمونو هنا. قرآن پاڪ ۾ ڪيترين ئي جاين تي الله پاڪ ان ڳالهه ڪي بيان فرمايو آهي ته ان نبي ڪي قاضي مقرر ڪيو آهي. نبي ڪريمؐ ماڻهن جي رڄ ۾ صلح ۽ صفائي جي فيصلا ڪرڻ جي لاءِ الله جي طرفان مقرر هنا. تنهنڪري الله پاڪ سورة المائده جي آيت 48 ۾ فرمائن ٿا ته
:

---

*گورنمنٽ گرلز هائر سيڪنڊري اسڪول اينڊ ڪاليج پنو عاقل سکر

واقزالناالیک الکتب بالحق مصد قالما بين يديه من الکتب و مهيمنا عليه فاحکم بينهم بما انزل الله ولا تتبع اهوانهم عما جائک من الحق (2)

"اي انسان توهان تي سچو ڪتاب نازل ڪيو آهي جيڪو اڳ وارين ڪتابن جي تصديق ڪري ٿو ۽ انهن جو محافظ ۽ نگهبان آهي جس توهان اي نبيﷺ ماڻهن جي وچ ۾ جيڪو الله تعالى نازل فرمايو آهي ان جي مطابق حڪم ڪندا ڪريو ۽ جيڪو (دين) حق توهان وٽ اچي چڪو آهي ان کي ڇڏي ڪري انهن جي خواهشن جي پيروي نه ڪريو."

ان آيت مبارڪ جي شان نزول ۾ حضرت ابن عباس جي هڪ اثر ۾ محمد اسحاق کان روايت آهي ته:

حضرت ابن عباس کان روايت آهي ته ڪعب بن اسد ۽ ابن صلوبا ۽ عبدالله ابن صوريا ۽ شاس ابن قيس هڪ ٻئي کي چوڻ لڳا ته محمدﷺ وٽ هلجي ۽ ان کي دين کان گمراهه ڪجي تنهنڪري اهي پاڻ سڳورنﷺ وٽ آيا ۽ چيائون ته اي محمدﷺ توهان کي خبر آهي ته اسان يهودين جي شرفاء ۽ سربراهن مان آهيون اگر اسان توهان جا پوئلڳ ٿي ويا سين ته يهودي توهان جا پوئلڳ ٿي ويندا ۽ اسان جي مخالفت نه ڪندا. اسان جو پنهنجي قوم سان هڪ جهڳڙو آهي اهو اسان توهان وٽ آڻيندا سين پوءِ توهان اسان جي حق ۾ فيصلو ڪجو ته اسان توهان تي ايمان آڻيندا سين نبي ڪريمﷺ جن ڳالهه کان انڪار ڪري ڇڏيو ان تي هيءَ آيت نازل ٿي: (3)

يا اهل اللکتب قد جاءکم رسولنا يبين لکم کثيرا مما کنتم تخفون من الکتب ويعفوعن کثيرا قد جاءَ کم من الله نوروکتب مبين (4)

ترجمو: اي اهل ڪتاب بيشڪ اسان جو رسول توهان وٽ اچي چڪو آهي جيڪو ڪتاب الله (توريت انجيل) جي ڪيترين ئي ڳالهين کي توهان جي سامهون کولي ڪري بيان ڪري ٿو جن کي توهان لڪائيندا آيا آهيو ۽ ڪيترين ئي ڳالهين کان درگذر ڪري ٿو. بيشڪ توهان وٽ الله جي طرف کان نور ۽ روشن ڪتاب اچي چڪو آهي.

مطلب ته قرآن ڪريم گذريل ڪتابن جي وقتي ۽ عارضي حڪمن کي ڇڏي ڪري باقي سڀني تعليمات ۽ اصول حڪمن تي مشتمل جامع ڪتاب آهي. مطلب ته گذريل ڪتابن ۾ اهل ڪتاب پنهنجي

مرضيءَ سان جن ڳالهين کي تبديل ڪري ڇڏيو هيو ۽ انهن کي ناقابل اعتماد بڻائي ڇڏيو هيو انهن کي بي نقاب ڪري اصل ڪتاب ۽ سماوي تعليمات جي حفاظت به ڪري ٿو.

وڌيڪ تفصيل لاءِ هيٺيون آيتون پيش نظر آهن.

انا انزلنا اليک الکتٰب بالحق لتحکم بين الناس بما اراک الله ولا تکن للخائنين خصيما (5)

"(اي نبيﷺ) اسان توهان جي طرف حق سان ڪتاب نازل ڪيو آهي ته جنين توهان الله جي ڏيکاريل رستي جي مطابق فيصلو ڪريو ۽ توهان خيانت ڪندڙن جا طرفدار هرگز نه ٿيو."

"خائنين" مراد آهي مسلمان آهن جيڪي انهن سان گڏ هيا جيڪي گنهگار هئا ۽ بي گناهن کي ڦاسائڻ پيا.

الله تعاليٰ نبي ڪريمﷺ کي هدايت ڪئي ته توهان پنهنجي خداداد بصيرت کان ڪم وٺي مجرمن کي سزا ڏيو ۽ ڪنهن جي ڳالهه نه ٻڌو.

"بما اراک الله" ۾ ڪتاب ۽ سنت جي مخصوص حڪمن سان گڏ رسول اللهﷺ جا سپني اعتمادي فيصلا به شامل هئا. لهذا رسول اللهﷺ جا سپني فيصلا سنت جي مطابق هوندا نبي ڪريمﷺ کي حڪم آهي ته توهان پنهنجي فيصله ڪن حيثيت جو اعتراف ڪريو ۽ عدل ۽ انصاف جي طرز عمل جو اعلان ڪريو.(6)

قل آمنت لما انزل الله من کتٰب و امرت لا عدل بينکم (7)

"اي نبي ڪريمﷺ توهان چئو ته مان ايمان آندو آهي ان ڪتاب تي جيڪو الله نازل ڪيو آهي ۽ مون کي حڪم ڏنو ويو آهي ته توهان جي وچ ۾ انصاف ڪريون."

مسلمانن جي لاءِ انهن فيصلن جي آڏو پنهنجي ذاتي راءِ ۽ شخصي خواهش کي ترجيح ڏيڻ ايمان جي گهرجن جي خلاف آهي ۽ انهن جي گمراهي جي زبردست دليل آهي. ارشاد رباني آهي ته:

وماکان يمومنن ولا مومننة اذا قضي الله ورسوله امرا انيکون لهم الخيرة من امرهم ومن يعصدالله و رسوله فقد ضل ضلادل مجينا (8)

"۽ ڪنهن مومن مرد ۽ عورت کي اهو حق نه آهي ته جڏهن خدا ۽ ان جو رسولﷺ ڪوئي حڪم ڪن ته هو ان ۾ پنهنجي به ڪائي مرضي شامل ڪن ۽ جيڪو به ڪوئي الله ۽ ان جي رسول جي نافرماني ڪري اهو صريح گمراهه ٿي ويو."

هن آيت ۾ الله ۽ ان جي رسولؐ جي فيصلي جي ڳالهه ڪئي وئي آهي ته مومن کان اهو اختيار کسيو ويو آهي ته اهو الله ۽ ان جي رسولؐ جي حڪم جي نافرماني نه ڪري بلڪه وضاحت سان اهو بيان ڪيو ويو آهي ته الله تعالى جي رسولؐ جي حڪم اڳيان جهڪڻ ايمان جو معيار آهي.

پاڻ سڳورنؐ جن نظام قضاء جي لاءِ تفصيلي حڪم ڏنا آهن ۽ انهن نظامن کي پيش نظر رکندي نظام عدل جون ڪيتريون ئي پريشانيون دور ٿي سگهن ٿيون پاڻ سڳورنؐ عهده طلب ڪرڻ کي سخت ناپسند فرمايو ۽ قاضيءَ جي عهدي کي نازڪ ترين قرار ڏنو.

نبي ڪريمؐ جن قاضين جي ٽي قسم بيان فرمايا آهن حق ۽ انصاف کي پلاڻي جو مرڪز قرار ڏنو آهي.

حضرت بريده کان روايت آهي ته:

"رسول اللهؐ جن فرمايو قضاء جو منصب ٽن قسمن جو هوندو آهي جن مان هڪ جنت ۾ ۽ ٻه دوزخ ۾ ويندا آهن جنت ۾ اهو قاضي ويندو جنهن حق کي سڃاتو ۽ حق سان فيصلو ڪيو ۽ جنهن حق کي سڃاتو ۽ فيصلي ۾ ظلم ڪيو اهو دوزخ ۾ ويندو ۽ جنهن ماڻهن جي رچ ۾ پنهنجي جهالت سان فيصلو ڪيو ۽ حق کي نه سڃاتو اهو بي دوزخ ۾ ويندو."(9)

قاضيءَ جي عهدي جي نزاڪت بيان ڪرڻ کان پوءِ پاڻ سڳورن قاضيءَ جي لاءِ عملي رهنمائي جا اصول به بيان فرمايا آهن. حديث جي ڪتابن اهي هدايتون موجود آهن جيڪي معاذ ابن جبل ۽ حضرت علي کي يمن موڪليندي پاڻ سڳورن فرمايون هيون.

حضرت معاذابن جبل کان روايت آهي ته جڏهن رسول الله انهن کي يمن روانو فرمايو ته پڇائون ته جڏهن تو هان وٽ ڪوئي فيصلو ڪٿي اچي ته ڪيئن فيصلو ڪندؤ؟ عرض ڪيم ته ڪتاب الله جي مطابق فيصلو ڪندم اگر ڪتاب الله ۾ اهو نه ملي ته؟ عرض ڪيم ته سنت رسول جي مطابق فرمايا اگر سنت رسول ۾ به اها ڳالهه نه ملي ته پوءِ؟ چيائون پنهنجي راءِ سان اجتهاد ڪندم ان ۾ ڪوتاهي نه ڪندم. معاذ فرمائين ٿا ته اهو ٻڌي ڪري رسول الله جن ان جي سيني تي هٿ هنيو ۽ فرمايائون ته سڀ تعريفون ان خدا جي لاءِ آهن جنهن رسول الله جي رسول کي ان ڪم جي توفيق ڏني جو ان کان الله جو رسول راضي ٿي.(10)

اهي پني آيتون ۽ حديثون ٻڌائين ٿيون ته نبي ڪريمﷺ جن پنهنجو پاڻ يا مسلمانن جا ٻٽايل جج نه هئا پر الله تعالى جا مقرر ڪيل جج هئا. حضرت علي فرمائن ٿا ته رسول اللهﷺ جن مون کي يمن جو عامل ڪري موڪليو مون انهن کي عرض ڪيو اي الله جا رسول! توهان مون کي ايڏي وڏي ذميواري ڏئي رهيا آهيو جڏهن ته آءٌ نوجوان آهيان ۽ حڪومت ڪرڻ جو طريقو به مون کي خبر نه آهي. پاڻ سڳورنﷺ فرمايو ته الله تعالى تنهنجي دل جي رهنمائي ڪندو ۽ تنهنجي زبان کي محڪم رکندو وري فرمايائون ته جڏهن به ماڻهو توهان وٽ ڪوئي معاملو کڻي اچن ته پهرئين جي حق ۾ ايستائين فيصلو نه ڪجائين جيستائين ٻئي جو بيان نه ٻڌين ڇو ته ان جو بيان فيصلي ڪرڻ ۾ تنهنجي مدد ڪندو.

حضرت عليﷺ فرمائين ٿا ته ان کان پوءِ مون کي ڪڏهن به ڪنهن به فيصلي ڪرڻ ۾ مشڪل نه ٿي.

پاڻ سڳورنﷺ جن ان ارشاد مان معلوم ٿو ٿئي ته قاضيءَ جي لاءِ اصل شيءِ ان جو خلوص آهي. اخلاص جي صورت ۾ ان جي فيصلن جي نوعيت مختلف هوندي آهي.

حضرت عبدالله بن عمر کان روايت آهي ته حضورﷺ جن فرمايو ته جڏهن حاڪم فيصلو ڪرڻ ويهي ته اجتهاد ڪري اگر ان جو فيصلو حق بجانب هوندو ته ان کي ٻٽو ثواب ملندو ۽ اگر ڪوشش کان پوءِ به فيصلي ۾ غلطي ٿي هڪ ثواب ملندو.

حضرت ابو بڪر فرمائين ٿا: پاڻ سڳورنﷺ جن فرمايو ته قاضيءَ کي ڪاوڙ جي حالت ۾ فيصلو نه ڪرڻ گهرجي. (11)

حضرت بريده چون ٿا ته نبي ڪريمﷺ جن فرمايو ته قاضين کي پنهنجي پگهار کان وڌيڪ ڪجهه وصول نه ڪرڻ گهرجي ڇو ته ان کان بغير نظام عدل مستحڪم نه رهي سگهندو پگهار کان وڌيڪ اگر هو وٺندو ته اها خيانت هوندي. (12)

نبي ڪريمﷺ جن اڳيان قتل، زنا ۽ چوريءَ جا مقدما پيش ٿيا پاڻ سڳورنﷺ الله جي هدايت جي مطابق فيصلا ڪيا.

چوري/ سرقه

حضرت عائشه فرمائين ٿيون ته قريش هڪ عورت جي باري ۾ فڪر مند هئا جنهن عهد نبوي ۾ فتح مڪي جي موقعي تي چوري ڪئي هئي چوڻ لڳا ته هن جي سفارش نبي ڪريمﷺ جن کي ڪير ڪندو؟ ڪجهه ماڻهن چيو ته حضرت اسامه حضورﷺ جا پيارا آهن اهي

ني اها جرات ڪري سگهن ٿا انڪري حضرت اسامه نبي ڪريمؐ جن کي سفارش ته پاڻ سڳورنؐ جي چهري مبارڪ جو رنگ بدلجي ويو ۽ پاڻ فرمايائون ته تون خدا جي حدن ۾ سفارش ٿو ڪرين. حضرت اسامه جن فرمايو اي الله جا رسول! منهنجي لاءِ الله کان معافي گهرو جڏهن شام ٿي ته حضورؐ جن بيهي ڪري خطبو ڏنو الله جي اهڙي تعريف ڪئي جنهن جو هو حقدار آهي پوءِ فرمايائون ته انهيءَ ٿي سبب جي ڪري توهان کان پهريان ماڻهو هلاڪ ٿيا جو ته جڏهن انهن مان ڪوئي امير ماڻهو چوري ڪندو هيو ته ان کي ڇڏي ڏيندا هئا ۽ اگر ڪوئي غريب ڪندو هيو ته ان کي سزا ڏيندا هئا ۽ مان ان ذات جي قسم ٿو کڻا جنهن جي قبضي ۾ منهنجي جان آهي ته اگر محمدؐ جي ڌيءَ فاطمه به چوري ڪري ها ته مان ان جو به هٿ ڪٽيان ها پوءِ پاڻ سڳورن ان عورت جي هٿ ڪٽڻ جو حڪم ڏنو.(13)

پاڻ سڳورنؐ جن چوري جي سزا جي لاءِ مقدار جو يقين به فرمايو.

زنا

حضرت ابوهريره کان روايت آهي ته هڪ ماڻهو نبي ڪريمؐ جن وٽ آيو پاڻ سڳورنؐ جن مسجد ۾ هئا ان نبي ڪريمؐ جن کي سڏڪيو ۽ چيو اي الله جي رسول مان زنا ڪئي آهي پاڻ سڳورن گهلهه کي بڌراڻ پٺو ڪيائون ان چار مرتبه اقرار ڪيو بس جڏهن چار دفعه پنهنجي خلاف شاهد ڏني ته حضورؐ ان کي ويجهو اچڻ لاءِ چيو ۽ پڇائونس ته تون چرو آهين هن چيو نه وري پڇائونس ته تون محصن (شادي شده انسان) آهين چوڻ لڳو ها پاڻ سڳورن فرمايو هن کي وٺي وڃوس ۽ رجم ڪيوس ابن شهاب چون ٿا ته مون کي هڪ ماڻهوءَ ٻڌايو جنهن حضرت جابر بن عبدالله کي اهو چوندي ٻڌو ته مان به انهن مان هيس جن رجم ڪيو اسان ان کي عيدگاه ۾ رجم ڪرڻ شروع ڪيو جڏهن ان کي پٿر لڳا ته ڀڄي ويو اسان ان کي حره ۾ وڃي پڪڙيو سين ۽ سنگسار ڪيو سين.(14)

حلت ۽ حرمت/ حلال ۽ حرام

ابن سعد فرمائين ٿا ته:

فحرم رسول اللهؐ الحمزالانسية ولحوم البغال ول كل ذي ناب من السباع و كل ذي مخلب من النظير وحرم المجممة والخلسة والنهبت.(15)

''بس پاڻ سڳورنﷺ جن پالتو گڏهن، خچرن ۽ درندن ۽ انهن پکين جو جيڪي پنهنجي ________ سان چيري ڪري کائن اهڙن پکين کي حرام قرار ڏنو پاڻ سڳورن مردار پکي ڏاڙهي ۽ ڪسيل مال کي به حرام قرار ڏنو.''

حضرت ابو موسى حضورﷺ جن کا پڇيو ته اسان کي انهن ٻن شرابن جي باري ۾ ٻڌايو جيڪي اسان يمن ۾ ٺاهندا هئا. هڪ التبع جيڪا ماکيءَ مان ڪڍي ويندي آهي ايستائين جو تيز ٿي وڃي ۽ ٻيو المزور جيڪا جَوَن مان ڪڍي ويندي آهي ايستائين جو تيز ٿي ويندي آهي. پاڻ سڳورنﷺ جن فرمايائون ته هر نشي واري شيء حرام آهي.

نڪاح

حضرت خناء خدام انصاريه فرمائن ٿيون ته هوثيبه(بيوه) هئي ان جي والد ان جو نڪاح ڪري ڇڏيو جيڪو ان کي ناپسند هيو اها پاڻ سڳورنﷺ وٽ وئي پاڻ سڳورنﷺ ان جو نڪاح رد ڪري ڇڏيو.(16)

حضرت ابن عباس کان روايت آهي ته هڪ ڪنواري ڇوڪري نبي ڪريمﷺ جن وٽ آئي ۽ چوڻ لڳي ته ان جي پيءُ ان جو نڪاح ان جي مرضيءَ کان بغير ڪيو آهي پاڻ سڳورنﷺ ان کي اختيار ڏنو ته (چاهي ته نڪاح قائم رکي چاهي ٽوڙي ڇڏي.)(17)

خلع

حضرت ابن عباس کان روايت آهي ته ثابت بن قيس بن شماس جي زال نبي ڪريمﷺ جن وٽ آئي ۽ چيائين اي الله جا رسول مان ثابت جي دين ۽ اخلاق ۾ ڪوئي عيب نٿي ڏسان جڏهن ته مون کي انديشو آهي ته مان ان جي فرمانبرداري نه ڪري سگهندم. پاڻ فرمايائون ته ڇا تون ان جو باغ ان کي موٽائي ڏينديئن؟ چوڻ لڳي ها ان باغ موٽائي ڏنو ۽ نبي ڪريمﷺ جن ان جي جدائي جو فيصلو ڪري ڇڏيو.(18)

طلاق

زڪانه بن عبديزيد بنو مطلب جي پاءُ پنهنجي زال کي هڪ ئي وقت ۾ ٽي طلاقون ڏنيون پوء ان کي افسوس ٿيو ته حضورﷺ جن پڇس ته تون ڪيئن طلاق ڏني هئي؟ ان چيو ته مان ٽي طلاقان ڏنم پاڻ فرمايائون هڪ ئي وقت ۾ ان چيو ها! ته پاڻ سڳورنﷺ فرمايو ته اها هڪ آهي چاهين ته رجوع ڪر بس ان رجوع ڪري ورتو.

لعان

لعان جي مقدمي ۾ به نبي ڪريمﷺ جن جا بصيرت افروز ارشاد ملن ٿا. مثلاً حضرت ابو هريره کان روايت آهي ته هڪ ماڻهو پاڻ سڳورنﷺ جن وٽ آيو ۽ چيائين اي الله جا رسول مون کي ڪاري رنگ جو پٽ ڄميو آهي پاڻ سڳورنﷺ فرمايو ڇا تو وٽ اٺ آهن ان چيو ها. پاڻﷺ پڇيائونس ڪهڙي رنگ جا ان چيو ڳاڙهي رنگ جا پاڻﷺ پڇيس ڇا ڪوئي خاڪي به آهي؟ ان چيو ها. پاڻ پڇيائونس ڇو ٿيو؟ ان چيو ڪنهن رڳ جي ڪري ٿيو هوندو. پاڻﷺ جن فرمايو شايد تنهنجو اهو ٻار به ڪنهن رڳ جي ڪري ڪارو ٿيو هجي.

حضرت عبداللهﷺ کان روايت آهي ته انصار قبيلي جي هڪ مرد پنهنجي زال تي تهمت هڻي ته نبي ڪريمﷺ جن ان کان قسم کڻايو پوءِ ٻنهي ۾ جدائي ڪرايائين.

حضانت

امام ابن قيم حضانت جي باري ۾ رسول اللهﷺ جي پنج فيصلا آهن.

1. حضرت حمزه جي ڌيءَ ان جي ماسيءَ جي سپرد ڪئي جيڪا حضرت جعفر بن ابي طالب جي نڪاح ۾ هئي فرمايائون ته ماسي ماءُ جي جڳهه تي هوندي آهي ۽ اگر ڇوڪري آهي ماسيءَ جو نڪاح ٿيڻ کان پوءِ به ان جي حضانت جو حق ختم نه ٿئي.
2. هڪ ماڻهو پنهنجي نابالغ ڇوڪري کي رسول اللهﷺ جن وٽ آندو اهو ۽ ان ڇوڪري جي ماءُ ان ڇوڪري جي باري ۾ جهڳڙو ڪري رهيا هئا ماءُ مسلمان نه هئي پاڻ سڳورنﷺ پيءُ کي هڪ جڳهه تي ۽ ماءُ کي ٻيءَ جڳهه تي ويهاريو پوءِ ٻار کي اختيار ڏنو ۽ فرمايائون اي الله ان جي رهنمائي فرماءِ بس هو ماءُ جي طرف هليو ويو.(19)
3. رفع بن منان مسلمان ٿيو ۽ ان جي زال مسلمان ٿيڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو پوءِ اها نبي ڪريمﷺ جن وٽ آئي ۽ چيائين ته منهنجي ڌيءَ کير ڇڏي ڏنو آهي رافع چيو ته ڌيءَ منهنجي آهي. رسول اللهﷺ رافع کي چيو هڪ ڪنڊ ۾ ويهي رهه ۽ عورت کي ٻي ڪنڊ ۾ ويهاريائون ۽ ٻار کي وچ تي ويهاريائون ۽ چيائون

ان کي سڏ ڪريو اها ماءُ جي طرف مائل ٿي پاڻ ﷺ فرمايائون الاهي ان جي رهنمائي فرماءِ بس هوءَ پيءُ جي طرف مائل ٿي ته پيءُ ان کي کڻي ورتو.(20)

حضورﷺ جن وٽ هڪ عورت آئي ۽ چوڻ لڳي ته منهنجو مڙس چاهي ٿو ته منهنجي پٽ کي وٺي وڃي حالانڪه اهو مون کي ابو عتبه جي کوهه تان پاڻي پياريندو آهي. حضورﷺ جن فرمايو پڪا ڪيو مڙس چيو ته منهنجي پٽ جي لاءِ ڪير آهي جيڪو مون سان وڙهي نبي ڪريمﷺ جن فرمايو هي تنهنجو پيءُ ۽ ماءُ آهن جنهن جو چاهين هٿ پڪڙي ان ماءُ جو هٿ پڪڙيو ۽ اها هن کي وٺي هلي رني.(21)

هڪ عورت حضورﷺ جن وٽ آئي ۽ چوڻ لڳي اي الله جا رسولﷺ منهنجو هي پٽ آهي پنهنجي پيٽ ان جو برتن رهيو آهي منهنجي ڇاتي ان جي مشڪ رهي آهي ۽ منهنجي جهول ان جو پينگهو ان جي پيءُ مون کي طلاق ڏني ڇڏي ۽ هاڻي اهو هن کي به کسڻ چاهي ٿو. پاڻﷺ فرمايائون ته جيستائين تون نڪاح نه ڪرين ان جي پالنا جي وڌيڪ حقدار آهين.(22)

پاڻ سڳورنﷺ جن هڪ قاضيءَ جي حيثيت سان بينظير مثال ڇڏي آهي. جنهن کي اپنائڻ سان انساني معاشرو عدل جي بهترين معيار سان مستفيد ٿي سگهي ٿو.

اللهم صلي علي محمد و آله و اصحابه اجمعين (آمين)

حواشی و حوالہ جات

1. ابو داؤد سلیمان بن اشعث السجستانی (م 0275) السنن مطبع السعادہ مصر 1950 حمص 1971
2. المائدہ ،15، 48
3. تفسیر ابن کثیر 68/2
4. المائدہ ،15
5. النساء 65
6. المائدہ ،15
7. الشوری 15
8. النساء 45
9. ابو داؤد باب فی القاضی یخطی 5/4
10. ابو داؤد کتاب الاجتہاد الرای فی القضا 18/4
11. ابو داؤد کتاب الامارت والخراج باب فی ارزاق العمال 303/3
12. مسلم کتاب الحدود باب قطع السارق الشریف وغیرہ 114/5
13. بخاری کتاب الحدود باب الکراہیۃ الشفاعۃ 16/8
14. بخاری کتاب المحاربین من اہل الکفر والردۃ بالا یرجم المجنون 21/7 22
15. اسان کامل ڈاکٹر خالد علوی الفیصل ناشران و تاجران کتب 2005ء اردو بازار لاہور
16. بخاری کتاب النکاح اذا زوج ابنتہ وہی کارہتہ 135/6
17. ابو داؤد کتاب النکاح فی البکر یزوجہا ابوہا ولا یستامرہا 313/4
18. بخاری کتاب الطلاق باب الخلع 17/6 41
19. ابو داؤد کتاب الطلاق باب من احق بالولد
20. مسلم کتاب الاقضیہ باب اجر الحاکم اذا اجتہد 131/5
21. ابو داؤد کتاب الطلاق باب اذا اسلم احد الابوین 679/2
22. ابو داؤد کتاب الطلاق باب ابی ابوین 158/7